

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

Употреба појма „култура“ у студијама савремене српске културне политике

Др Весна Ђукић, *Држава и култура: студије савремене културне политике*, Институт за позориште, филм, радио и телевизију, Факултет драмских уметности, Београд 2010.

Научна монографија *Држава и култура: студије савремене културне политике*, др Весне Ђукић, редовне професорке Факултета драмских уметности Универзитета уметности у Београду, настала је у оквиру научно – истраживачког пројекта „Функција уметности и медија у европским интеграцијама: Србија 2000 – 2010“. Овај пројекат је финансиран од стране Министарства науке и технолошког развоја Републике Србије, и реализован је при Институту за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, који је уједно и издавач монографије.

У најкраћим цртама, ова монографија представља прегледну студију теорија, објављених научних радова и истраживања из области културних политика. Сама књига подељена је на пет делова или тематских целина. У првом делу, насловљеном „Теорија културне политике“, ауторка дефинише основне појмове у науци о културним политикама, пружа увид у комплексне међуодносе три сродна поља: науке о културним политикама, науке о менаџменту у култури и науке о практичној политици (*public policy*), те нуди преглед различитих теоријских модела и инструмената културне политике. Други део носи назив „Историј-

ске фазе и ефекти културног развоја“. У овом делу ауторка, ослањајући се на историјске изворе и савремене студије, мапира трансформације у односу државе (односно држава) према култури и уметности од периода краљевине, преко социјалистичке Југославије, закључно са 2000. годином. Трећи део, „Иновативни инструменти и стратегије“, је можда и срж књиге, будући да је сврха културних политика, између осталог, да решавају конкретне проблеме са којима се друштво суочава у домену уређења културних и уметничких делатности. С тим у вези, у овом одељку др Ђукић говори о различитим новим стратегијама и приступима креирању културних политика, дилемама са којима се културне политике суочавају у светлу глобализације и комерцијализације културе, с једне стране, и дилемама у вези са улогом државе у финансирању институција културе, с друге стране. Посебно значајним ми се чини ауторкин критички осврт на комодитизацију културе и тенденцију да се установе културе (др Ђукић акценат ставља на позоришта) реструктурирају и прелазе на тржишни модел рада, који подразумева понуду и потражњу са акцентом на остваривању профита, модел који културу, односно културна добра,

пласира као ‘робу’. Ово ми се учинило нарочито значајним првенствено зато што се ради о тренду који је уочљив и у другим ресорима, а посебно проблематичан у домену високог образовања. У том смислу, увиди које др Ђукић пружа у начине на које културне политике „излазе на крај“ са оваквим проблемима могу бити корисни и инспиративни за креаторе образовних и других практичних политика. Четврти део студије, „Развојне могућности савремене културне политике у Србији“, директно се ослања на њен трећи део, и представља преглед ‘стања на терену’ с једне стране, и низ конкретних сугестија за осавремењавање и унапређење културних политика у данашњој Србији, с друге стране. У контексту тога, ауторка ставља посебан акценат на важност доношења стратегије дугорочног развоја културе, јер да би учинак био мерљив и циљеви постигнути, они најпре морају бити постављени. Шире посматрано, стратегија дугорочног развоја јесте нека врста кичме културних политика (у) будућности, и може се закључити да представља најбољи (ако не и једини) начин за увођење реда у стање на терену. У петом и последњем делу монографије, насловљеном „Методологија писања препорука за културну политику“, ауторка даје практично упутство за писање препорука за културну политику. Сматрам да укључивање овог упутства (а оно је упутство у базичном, техничком смислу, будући да садржи списак одељака које предлози треба да садрже, заједно са детаљним упутствима у вези са тим шта у ком одељку треба да стоји) у оквире монографије представља одличну идеју, будући да читаоцима пружа, с једне стране оруђе за структурирање идеја, а с друге стране јасан увид у то како такав документ треба да изгледа, што је од непроцењиве важности за људе који тек започињу рад у дисциплини.

Наизглед безазлена, техничка ствар овог типа (аналогја овом упутству би у нашој и сродним дисциплинама било упутство за писање научног рада) заправо је круцијална. Јасно и концизно написано, ово упутство ће засигурно бити један од оних текстова којима ће се студенти (али и оформљени професионалци) враћати изнова и изнова, као подсетнику при писању својих радова.¹

Оно што ми се у студији *Држава и култура: студије савремене културне политике* учинило, ако не баш проблематичним, онда барем недореченим, јесте концептуализација ‘културе’. Свакако, ово засигурно има везе са мојим антрополошким образовањем и

---

¹ Не могу а да овде не изнесем озбиљну замерку стручне природе у вези са представљеном књигом. Научне публикације морају тежити високим професионалним стандардима у свему, па и у (ако не и првенствено у) језику којим су писане. У том смислу, посао је лектора да исправи све оне ситне и крупне пропусте који се поткраду аутору или ауторки, како текст не би деловао неписмено. На пример, у тексту су називи свих занимања у мушком роду, што не би било (толико) проблематично да и сасвим уобичајене формулације типа „државе потписнице Конвенције...“ нису преиначене у „државе потписници Конвенције“, те да, из неког необичног разлога у тексту постоји анимозитет према множини, те се тако ‘студије културе’ јављају као ‘студија културе’, ‘удружење преводилаца’ као ‘удружење преводиоца’, и што ме је лично особито погодило, ‘Српска академија наука и уметности’ као ‘Српска академија науке и уметности’. Сем тога, кроз цео текст се спорадично јавља формулација ‘нешто је везано за нешто друго’, осим када говоримо о физичком везивању ствари ка напом или каквим другим средством, исправна формулација је ‘нешто је у вези са нечим другим’. У том смислу, надам се да ће моје примедбе бити узете у обзир приликом припреме евентуалних реиздања студије.

начинима на које се о концепту културе преговара унутар дисциплине, али свеједно мислим да је критика валидна. Наиме, једна од првих ствари које као антрополози и антрополошкиње научимо на факултету јесте да, у антрополошком контексту, ‘култура’ не значи исто што и у свакодневном говору – дакле не односи се (само) на одласке у позориште, оперу, музеје и друге установе културе, а важан део иницијалног ‘индивидуалног антрополошког преокрета’ кад је у питању промишљање ‘културе’ јесте, условно речено, инхибирање појављивања слике Мона Лизе или Микеланђеловог Давида (или чега већ) у глави при помену речи ‘култура’. Укратко, као антрополози и антрополошкиње, ми под ‘културом’ не подразумевамо западну, елитну културу. У том смислу, могло би се рећи да се студија др Ђукић бави ‘културом’ у оном значењу које су антрополози научени да потисну. С те стране, у самој студији, култура је донекле концептуализована као национална и јединствена, она увек има позитиван предзнак и имплицитно се схвата као оплемењујућа твар, која се из виших класа „прелива“ наниже и надахњује и побољшава животе свих који са њом долазе у додир. У том контексту, култура се готово сасвим поистовећује са (високом) уметношћу. Оваква врста апстракције је сасвим логична, и, заправо, концептуализација културе као (с)твари има смисла у контексту бављења практичним јавним политикама – дисциплине које су усмерене на решавање конкретних проблема не могу себи да дозволе луксуз дубинских филозофских преиспитивања апстрактних концепата попут ‘културе’. Међутим, студија др Ђукић се, такође, дотиче народне баштине и традиције, где притом традицију концептуализује као непроменљиву народну твар која путује кроз време и успут се на неки

начин расипа, те ју је потребно очувати, а осим тога је схваћена и као мање или више природјена неком народу. Насупрот оваквом схватању, антрополошка и новија литература из других друштвених наука традицију посматра као процес и као конструкт који не може постојати без модерности. Но, и ово је препрека која се да пренебрегнути – опет, културне политике имају задатак да се баве јасним, видљивим и опипљивим стварима и проблемима, те претпостављам да је и ‘баштина’ односно ‘традиција’ узета као нека врста кишобран термина за различите облике, условно речено, материјалних еманација народне креативности, којима треба на неки начин управљати и у чије одржавање и промоцију, заправо, треба инвестирати време и новац. Ова два начина концептуализације културе у Србији – као високе с једне стране и као народне с друге стране – могу без проблема коегзистирати, и и једно и друго могу бити ‘култура’, односно могу припадати ресору министарства културе. Оно, међутим, где мислим да ауторка остаје недоречена, поглавито због природе методолошког апарата којим располаже наука о практичним јавним политикама, јесте питање где је разлика између ‘културе’ и ‘не-културе’. Наиме, на више места у студији се инсистира на јединствениости и неповљивости уметничких дела високе (монетарне) вредности тј. високе културе, спрам генеричких (јефтиних) производа масовне културе, с тим да се продаја меморабилја и репродукција уметничких дела не схвата као ‘омасовљење’ уметности, нити се, с друге стране, уводи јасан критеријум (осим цене) према коме ће се производи масовне културе разликовати од производа ‘праве’ културе (која је, по себи, недефинисан магловит појам), као ни критеријум према коме ће се производи масовне

културе разликовати међусобно. Негативан (не-културан) предзнак који се придаје тржишту и глобализацији насупрот националној елитној или националној традиционалној култури или уживању у културној баштини човечанства, служи да опцрта границе око некаквих прилично дубиозних категорија које се, опет, представљају као апсолутне. Једноставно речено, имплицитна дефиниција културе која произлази из српске културне политике не обухвата, на пример, рокенрол. Потребно је да UNESCO нешто прогласи универзалном културном баштином човечанства, да би било 'културно' у томе уживати, ако не долази са домаћег терена. А ако долази, мора бити или елитно-уметничко, или бар делимично традиционално да би било 'културно', односно да би могло бити у надлежности ресорног министарства, и да би могло бити предмет полемике у оквиру културних политика. У овоме, између осталог, лежи важност ове књиге за антрополошку публику.

Идеје о култури, односно о томе шта се сматра културом у колоквијалном, али и, у недостатку бољег термина, 'административном' смислу нису нешто што претходи јавном и политичком дискурсу у вези са тим шта означава реч култура, оне су последица. Студија др Ђукић може стога бити вишеструко значајна. Различита схватања културе и различите конотације и социјална значења која та схватања носе, антрополозима и другим друштвеним научницима могу указати на различите појаве или односе у неком друштву и могу бити изванредна грађа за даљу анализу. Упознавање са механизмима доношења културних (а и других јавних) политика је

стога вредна методолошка обука. У неком смислу, антрополози као аналитичари друштва и јавних политика насупрот менаџерима, политичарима и другим креаторима јавних политика, могу знања из ове области применити на разумевање међуодноса између државе и културе, али не на практичном, финансијско-организационом плану, већ на једном другачијем нивоу. Посматрајући, на пример то ко су актери и креатори јавних политика и са којих друштвених позиција иступају, те које се јавне практичне политике усвајају и спроводе, антрополози могу стећи увид у различите ствари – од питања конструкције и *преговарања* колективних идентитета до принципа расподеле моћи и престижа у управљачким телима различитих организација.

На другом нивоу, као што је раније већ поменуто, студија др Ђукић може бити интересантна студентима, истраживачима и другим професионалцима из области друштвених и хуманистичких наука, који су заинтересовани за питања јавних политика уопште, а њени увиди у однос државе према култури могу бити изузетно корисни у промишљању односа државе према различитим другим ресорима, нарочито високом образовању. И коначно, ову студију бих препоручила свим професионалцима у култури, музеолозима, археолозима и другим припадницима сродних друштвених и хуманистичких дисциплина чија струка на овај или онај начин потпада под надлежност Министарства културе, јер се ради о врло информативном и корисном штиву које нуди обиље идеја за нове приступе решавању неких старих проблема.

Соња Жакула